

TA'LIMDA TABIIY FANLARNING FANLARARO INTEGRATSIYASI

ATMOSFERA HAVOSI IFLOSLANISH DARAJASINI GIGIYENIK BAHOLASH

Boqijonov Farrux Azizjon o'g'li

Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada muallif tomonidan, atmosfera havosi va uni ifloslantiruvchi manbalar, xususan Farg'ona shahri hududi havosi ifloslanish darajasi, havo tarkibidagi chang, uglerod oksidi, oltingugurt oksidi, azot oksidi kabi zararli gazlarning inson salomatligiga ta'siri va ushbu zararli omillar tarqalishini oldini olish bo'yicha tavsiyalar taqdim etilgan.*

Kalit so'zlar: *atmosfera havosi, zararli gazlar, chang, kasallanish, bronxial astma, avtotransport, uglerod oksidi, oltingugurt oksidi, azot oksidi.*

Abstract: *This article, the author presents recommendations on the impact on human health of harmful gases such as atmospheric air and sources of its pollutants, in particular the level of air pollution in the territory of the city of Fergana, dust in the air, carbon monoxide, sulfur oxide, nitric oxide and the Prevention of the spread of these harmful factors.*

Keywords: *atmospheric air, harmful gases, dust, malaise, bronchial asthma, motor transport, carbon monoxide, sulfur oxide, nitrous oxide.*

Kirish. Respublikaning samarali va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash maqsadida, so'nggi yillarda mamlakatimizda ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat siyosatining muhim asosi sifatida aholi salomatligi uchun maqbul sharoitlarni yaratish va ekologik muvozanatni saqlashni takomillashtirishga yo'naltirilgan chuqur islohotlar olib borilmoqda [2,4,5].

Bugungi kundagi eng muxim masalalardan biri atmosfera havosini toza saqlashdir. Olimlarning taqiqotlariga ko'ra Yer kurrasida kishilarning xo'jalik faoliyatiga bog'liq holda atmosferaga har yili 500 mln tonna atrofida oltingugurt gazi, sulfid oksidi, azot oksidi va boshqa ifloslantiruvchi moddalar chiqarilmoqda [1,3].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ma'lumotlarga ko'ra bizning davrimizga kelib, atmosfera havosidagi changlar miqdori o'tgan XX-asrga nisbatan 20%ga oshgan. Odamlar sixat salomatligiga xavf tug'diruvchi zaxarli moddalarning aksariyati, shu jumladan uglerod oksidining 65-97%i, uglevodlarning 56-75 %i. va

TA'LIMDA TABIIY FANLARNING FANLARARO INTEGRATSIYASI

azotning 46-63%i mamlakat aholisining yarmidan ko'p qismi yashaydigan shaharlardagi mavjud avtotransport vositalaridan chiqayotgan ifloslantiruvchi moddalar xisobiga xosil bo'ladi [6,7,8,9,10].

Farg'ona viloyat ekologiya va atrof muxitni muxofaza qilish boshqarmasi, viloyat IIB, viloyat SEO va JS boshqarmasining Farg'ona shahar bo'limi xodimlari bilan birgalikda o'tkazilgan 2020-2022 yillar davomidagi tekshiruvlari asosida aniqlangan ma'lumotlar asosida ilmiy izlanishlar oli borildi.

Natijalar. Hamkorlikda olib borilgan tadbirda avtotransporti bor tashkilot va korxonalarda, Farg'ona neftni qayta ishlash zavodi, Farg'onaazot zavodi, Farg'ona shaharga kirish qismidagi 1 postda 245 ta xolatda - 30 tasi yuqori, Farg'ona shahridan Farg'ona tumaniga kirish qismidagi 5 postda 283 ta - 31 tasi yuqori, Quvasoy shaharga kirish qismida 189 ta - 21 ta yuqori, Al-Farg'oniy ko'chasida - 241 ta - 21 tasi yuqori, Qori Niyoziy ko'chasida -89 ta - 15 tasi yuqori, A.Navoiy ko'chasida 301 ta - 31 tasi yuqori, Quvasoy ko'chasida 276 ta - 25 tasi yuqori bo'lib, jami 1714 ta avtotransportlarning 174 tasi me'yodan yuqori chiqqan va bu 10,1 foizni tashkil etgan.

Avtotransportlardan chiqayotgan zararli CO₂ is gazlari va tutun miqdorlari Avtotest gazoanalizator yordamida o'lchash ishlari olib borilgan. Tekshirishlar natijasida 84 ta avtotransport joyida qaytadan sozlandi.

Farg'ona shahri shartli ravishda ikki hududga ajratilsa, toza hudud Oxunboboev mavzesini va Qirguli hududini ifloslangan hudud deb olish mumkin. Atrof muxitni ifloslanishini asosan sanoat rivojlangan hudud, ya'ni Qirguli mavzesi tashkil qilmoqda. Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatyaptiki 2020-2023 yillar davomida shahar aholisining kasallanish holat bevosita atmosfera havosining ifloslanishiga bog'liq bo'lib, bolalar, o'smirlar va kattalar orasida 1-o'rinda nafas a'zolari kasalliklari - 14-16%, 2-o'ringa kattalar orasida ovqat xazm qilish sistemasi kasalliklari - 7-10%, 3-o'rinda allergik kasalliklar, endokrin, buyrak, jinsiy a'zo kasalliklari - 5-7% 4 - o'rinda esa gipertoniya va yurak ishemik kasalliklari - 5-6% va kamqonlik egallaydi.

Ma'lumotlar tahlilidan kelib chiqqan xolda aholining kasallanish holatni o'rganilib, kuzatuv mintaqasidagi atmosfera havosini ifloslantiruvchi manbalarga quyidagilarni kiritish mumkin. Shahar hududida jami 815 ta korxonalar va tashkilotlar mavjud bo'lib, shundan 15 tasi yirik korxonalar, 10 ta xalq istemol mollari ishlab chiqaruvchi korxonalar va 738 ta kichik korxonalar va mikrofirmalarni tashkil qildi.

TA'LIMDA TABIIY FANLARNING FANLARARO INTEGRATSIYASI

Muhokama. O'tgan 2020-yildagi atmosfera havosini ifloslanish darajasini baxolash maqsadida 1201 ta olingan havo namunalari chang, oltingugurt IV-oksidi, uglerod oksidi, azot oksidi, sulfat kislotasi kabi zararli gazlarga tekshirildi.

Ushbu olingan 1201 ta havo namunasini 824 tasi changga tekshirilgan bo'lib, shundan 244 tasi gigienik talabga javob bermadi, bu 30 foizni tashkil etdi. Farg'ona azot zavodidan 241 ta olingan sinamalarni 25 tasida, FNQIZ - 185 tadan 21 tasida, yoqilg'i quyish shaxobchalaridan 165 – 16 tasida, choraxalaroda 406 tadan 194 tasida, avtomobil yuvish shaxobchalarida 66 tadan 28 tasida me'yordan yuqoriligi aniqlandi. 2021 yil atmosfera havosini ifloslanish darajasini baxolash maqsadida 1281ta olingan havo namunalari quyidagi ko'rsatgichlarga tekshirildi: CHang, oltingugurt IV oksidi, uglerod oksidi, azot oksidi, sulfat kislotasi. Ushbu olingan 1281ta havo namunasini 890 tasi changga tekshirilgan bo'lib, shundan 282tasi gigienik talabga javob bermadi, bu 31 foizni tashkil etdi. Ularning barchasi changni tashkil etdi. Farg'ona azotdan 254 ta olingan sinamalarni- 25 tasida, FNQIZ-185 tadan 14 tasida, yoqilg'i quyish shaxobchalaridan 160-13 tasida, choraxalaroda 428 tadan 210 tasida, avtomobil yuvish shaxobchalaida 96 tadan 20 tasida me'yordan yuqori chiqqan. 2022 yil atmosfera havosini ifloslanish darajasini baxolash maqsadida 1286 ta olingan havo namunalari quyidagi ko'rsatgichlarga tekshirildi: CHang, oltingugurt IV oksidi, uglerod oksidi, azot oksidi, sulfat kislotasi. Ushbu olingan 1286 ta havo namunasini 892 tasi changga tekshirilgan bo'lib, shundan 261 tasi gigienik talabga javob bermadi, bu 29 foizni tashkil etdi. Ularning barchasi changni tashkil etdi. Farg'ona azotdan 254ta olingan sinamalarni- 23 tasida, FNQIZ-185 tadan 16 tasida, yoqilg'i quyish shahobchalaridan 160-12 tasida, chorahalaroda 428 tadan 192 tasida, avtomobil yuvish shaxobchalaida 96 tadan 18 tasida me'yordan yuqori chiqqanligi qayd etildi.

Xulosa. Farg'ona shahar aholisining salomatlik holatga atmosferani ta'sirini o'rganish maqsadida 2020-2022 yillarda birlamchi kasallanish bo'yicha aholining salomatlik holati reprospektiv tahlili qilinganda ko'z va ko'z kossasi kasalliklari, nafas olish a'zolari kasalliklari ortganligi aniqlandi. Aholining umumiy kasallanish holatni tarqalishi tahlil qilinganda ifloslangan ya'ni yirik sanoat korxonolari mavjud bo'lgan Qirguli hududida nafas olish tizimi kasalliklari, qon aylanish tizimi kasalliklari, teri va teri osti klechatkasi kasalliklari, ruhiy buzilishlar, parazitlar kasalliklar yillar davomida ko'payganligi aniqlandi. Olingan tahlil natijalari shuni ko'rsatki 2021 yilda atmosfera havosini ifloslanishi boshqa yillarga nisbatan yuqori

TA'LIMDA TABIIY FANLARNING FANLARARO INTEGRATSIYASI

ekanligi aniqlandi. Barcha yillarda chang asosiy ifloslantiruvchi manba bo'lib qolaverdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdimo'minovna T. S. ATROF MUHITNING IFLOSLANISHI VA EKOLOGIK MUOMMOLAR //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 14. – №. 1. – С. 102-104.

2. Bekturganovna A. N. ATMOSFERANING IFLOSLANISHI VA UNING ATIROF MUHITGA TASIRI //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 14. – С. 580-582.

3. Ismoilovich A. Y. et al. ATMOSFERA XAVOSINI IFLOSLANISHINI OLDINI OLISHDA TARIXIY VA XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISH //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 1. – №. 10. – С. 167-179.

4. Mirzakarim o'g'li M. M., Xasanboyevna R. D. ATROF-MUHIT IFLOSLANISHI SHAROITIDA ORGANIZMDA YUZ BERADIGAN O'ZGARISHLAR //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 14. – С. 794-803.

5. Muhayyo N., Muqaddas N., Shoiraxon N. ATMOSFERA HAVOSINING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI //Proceedings of International Educators Conference. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 298-302.

6. Yusupaliev R., Kuchkarov A., Iskandarova R. AZOT OKSIDLARINING ATROF-MUHITGA ZARARLARI //Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 127-130.

7. Faxriddinovna B. M. TUPROQ IFLOSLANISHI UNING SALBIY OQIBATLARI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2022. – Т. 1. – №. 3. – С. 81-86.

8. Abdulkakim o'g' F. N. et al. ATMOSFERA HAVOSINING GAZ TARKIBINI O'ZGARISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 10. – С. 504-508.